

5. BREEKPUNTEN EN KONSTANTEN

Leidende figuren en strategische opties in de socialistische beweging van de klandestiniteit tot de Bevrijding.

Strategie in de klandestiniteit.

De vooroorlogse B.W.P. was een machtige beweging, bestaande uit een wijdvertakt net van talrijke veelvormige organisaties, en gold als reële vertegenwoordiging van de niet-kristelijke arbeidersklasse. De partij wordt echter van meetaf aan geveld als Hendrik de Man op 28 juni 1940 haar ontbinding dekreteert. Het merendeel van de socialistische parlementsleden was naar Frankrijk gevlucht, zij hadden in Limoges gestemd....en eens in België teruggekeerd bij de Koning vergiffenis gevraagd (1). Slechts weinigen sluiten zich openlijk aan bij de Man ; de meesten blijven op de achtergrond en wijken voor de slechts faam van het "systeem" dat zij verpersoonlijken (2). De kopstukken van het anti-fascisme (Camille Huysmans, Isabelle Blume, Max Buset) zijn in Londen geraakt of verblijven nog in Zuid-Frankrijk van waaruit zij dezelfde weg zullen volgen (3). Zij die op dat ogenblik het woord voeren en initiatieven nemen, worden tot groot geluk voor de socialistische wedergeboorte niet met de vroegere praktijken geassocieerd, tenzij dan door hun verzet ertegen.

Toch zitten zij niet allemaal op dezelfde golflengte. Rond "permanente revolutie" verzamelen René Delbrouck (36 jaar) en Charles Rahier (30 jaar) in Luik een aantal S.J.W.'ers. De inzet voor de Spaanse Republiek, de syndikale strijd, maar ook de banden met de S.J.W. liggen aan de basis van het engagement van Marcel Sonnevillie in Moeskroen, François Detroyer in Rixensart en Hector Roland in La Louvière. In Brussel vindt een hergroepering plaats in en rond de Arbeidshogeschool ; ter zelfder tijd rekruteert de Centrale voor Arbeidersopvoeding onder impuls van Camille Vaneukem militanten in heel het land.

Het zijn dus die mensen die een klandestiene socialistische beweging op gang brengen ; de scheidingslijn ligt in de afwijzing van H. de Mans Manifest en van de Unie van Hand- en Geestesarbeiders. Maar naast hun verzet tegen de Man en tegen de aanvaarding van een Duitse overwinning, worden deze jonge marginalen ook verbonden door hun kritiek op de vooroorlogse B.W.P. In de nieuwe partij die zij willen vormen, moeten de praktijken van de oude partij verdwijnen. Op het verbaal geweld dat de eerste nummers van het Luikse Monde du Travail kenmerkt, volgen meer uitgewerkte analyses waarvan de gematigde taal de inhoud allerminst afzwakt. In een rapport van Victor Larock over de naoorlogse organisatie van de partij worden deze kritieken het best verwoord. Het rapport gaat vluchtig voorbij aan de als evident beschouwde veroudering van de kaders, de woekering van profiteurs en affairisten en richt zich resoluut op de morele en politieke oorzaken van de achteruitgang : de teloorgang van klassementaliteit en -bewustzijn, de regeringsdeelname tot elke prijs om er maximale winst uit te halen en niet als stap tot verovering van de effectieve macht (4). Dit radicalisme beantwoordt goed aan de verzuchtingen van al diegenen die zich bij de illegale socialistische beweging voegen. Tijdens het klandestien kongres in de jeugdherberg van Burnot-Rivière (september 1941) leggen Léon Delsinne, de "wijze" die niet gearzeld heeft zijn vroegere leerlingen van de Arbeidshogeschool te vervoegen, en Henri Fuss een ontwerp van travaillistisch programma voor.

De afwijzing is algemeen : hun perspectieven worden te voorzichtig, te reformistisch bevonden. Nochtans zijn op dat congres al verschillende "anciens" aanwezig : er zijn de syndikalistes, vnl. de door Joseph Bondas geleide Luikse metaalbewerkeren ; de Vlamingen aangespoord door Louis Major, met belangrijke figuren als Herman Vos, Anseele ; er zijn tenslotte de jongeren als Spinoy, Nic Bal, Van Eynde en Van Acker (deze twee laatsten volledig teruggekomen van hun aanvankelijke verlokking voor de onderneming van de Man). De nieuw opgerichte kommissies werken vanaf dan in een uitgesproken socialistische geest, zoals ook door de nieuwe benaming van de partij aangegeven wordt. Deze stelt zich tot doel achter de socialistische vlag alle krachten van de Arbeid te bundelen : zowel arbeiders, boeren, middenklassen, intellektuelen als leden van vrije beroepen, "alle door het kapitalisme op verschillende wijze uitgebuite lagen" (5). Deze radikale strijd vereist een partij met een goed gedefinieerde ideologie en geen travaillistisch allegaartje.

Al zal men ons misschien een zeker schematisme verwijten - ons doel is niet een gedetailleerde geschiedenis van de klandestiene B.S.P. te schrijven - , toch moeten we trachten de voornaamste kenmerken van de partij tijdens de bezetting te schetsen. Dit alleen laat ons toe te begrijpen wat zich bij de Bevrijding afspeelt , over welke troeven de B.S.P. beschikt , welke zwakke punten de realisatie van haar programma beletten.

Misschien omdat een hele reeks verzetsbewegingen reeds actief waren op het ogenblik dat de partij zich effectief structureert, misschien opzettelijk, zou de ondergrondse Socialistische Partij rond twee assen gevormd worden, nl. als bezinnings- en programmastructuur voor de naoorlogse periode. De redactie en de verspreiding van de pers, veruit de belangrijkste activiteit op nationaal vlak, leidt tot de wederoprichting van de partij. De soms buitengewone oplage van Le Peuple (1 mei 1942), maar vooral de regelmatige verschijning en de brede verspreiding van Le Monde du Travail (88 nummers) getuigen van het belang van de socialistische aanwezigheid aan de basis.

Terwijl de militanten op dit terrein naar de massa's werken, zijn in de grote centra oude en nieuwe leiders in de werkkommissies met de opstelling van de programma's belast. Parallel met de 11 nationale kommissies, vnl. in Luik door talrijke gewestelijke kommissies ondersteund, werkt de partij op basis van drie centrales (Brussel, Wallonië, Vlaanderen) die door een nationaal Bureau overkoepeld worden. Wat de direkte aktie betreft, schakelen de socialistische militanten zich naar eigen inzicht of mogelijkheden in de waaier van de bestaande bewegingen , gaande van het Geheime Leger tot het Onafhankelijkheidsfront. Enkel via de pers en de overvloedige steun die langs de pers om ingezameld wordt, staan zij in verbinding met de partij.

Voor eigen behoeften streeft de partij niet naar de opbouw van een belangrijk illegaal apparaat. Integendeel, zij beschikt over het uitgestrekte net van de vele organisaties binnen de socialistische zuil die hun werking legaal kunnen voortzetten. In de Arbeidshogeschool worden de eerste illegale bladen gedrukt en vele lesgevers behoren tot de aktiefste militanten. De leiding ervan berust bij Léon Delsinne, zelf koördinator van de werkzaamheden m.b.t. de doktrine en redakteur van het klandestiene Le Peuple dat tot het einde van de bezetting bij hem onderdak zal vinden. Heel wat volkshuizen worden door de bezetter als handelsondernemingen beschouwd en hoeven hun deuren dus niet te sluiten. De burelen van som-

mige syndikale organisaties blijven als sociale kas open en ook het personeel van de mutualiteiten blijft aan het werk. Dit biedt een reeks steunpunten en waardevolle konnekties voor illegale aktie.

Door, naargelang de behoeften, een beroep te doen op leden van de socialistische beweging, kan het klandestien apparaat aldus op vertrouwen blijven rekenen en zal het van verklikkers en verraders gespaard blijven. Op 22 juni 1941 worden een aantal militanten, waaronder René Delbrouck, gearresteerd. Evenals bij de kommunisten en de trotskisten gebeurt dit op basis van hun vooroorlogse activiteiten. Idem voor de poging tot arrestatie van François Detroyer. Camille Vaneukem wordt aan de Frans-Belgische grens door controleurs van de zwarte markt aangehouden in het bezit van kompromitterende stukken : het zijn de Fransen die hem aan de Duitsers overleveren.

Het onafgebroken voorbestaan van de organisatie en de (relatieve) veiligheid van de militanten zijn een sterk punt van de socialistische beweging en van kapitaal belang voor haar snelle herleving bij de Bevrijding. Waarom vreest Victor Larock dan in 1943 - en velen met hem - dat de S.P. numeriek en organisch verzwakt uit de oorlog zal komen (6) ?

Zij vrezen de gevolgen van 1940. Zelf menen we dat precies die factoren die op lange termijn de kracht van de socialistische beweging uitmaken, op korte termijn nadelen inhouden.

Op het ogenblik dat de kommunisten zowel onder eigen vlag als via het Onafhankelijkheidsfront sterk naar voren treden, zoekt men tevergeefs een even coherent beeld aan socialistische zijde. Er zijn hier verschillende redenen voor : er is de uitgesproken keuze om de na-oorlogse periode voor te bereiden. (Eén van de meest aktieve militanten op dat vlak verklaarde dat "een aantal partijmilitanten zich ontegensprekelijk meer met de naoorlogse periode dan met de onmiddellijke aktie inlieten" (7)). De partij houdt zich verder buiten de gewapende strijd en haar regionale inplanting is zeer uiteenlopend, met "troepen in Wallonië en in Brussel, kernen in Antwerpen, Gent, Aalst, Vilvoorde en Mechelen" (8). Ook de werking kan zeer verschillend zijn (intens in Luik, Namen, Ath en Doornik, maar onregelmatig in Charleroi, Mons en Luxemburg.).

We raken hier één van de grondslagen van de socialistische aktie die een essentiële verklaring geeft voor de aard van de ingenomen standpunten en zelfs

voor het radikalisme van het programma. Een Henegouwse socialist, die zichzelf als gematigd omschrijft, zegt in Londen : "Als het programma van de S.P. niet ver genoeg gaat, worden we door de K.P. van de kaart geveegd" (9). Bij zijn toetreding, samen met de katholiek en een liberaal, tot het O.F. in Luik meent L.E. Troclet dat men de kommunisten er niet alleen mag laten (10). Eind 1942 trekt Leopold De Hulster naar Charleroi waar de aktie al verschillende malen stilgevallen was (11). Voor "socialistische verantwoordelijken" op politiek, sociaal en economisch gebied houdt hij een toespraak waarvan de nota's als bij wonder bewaard gebleven zijn (12). Hij zegt er o.m. : "Als we er niet in slagen de leiding van de arbeidersstrijd weer in handen te krijgen, zullen we door de kommunistische propaganda overrompeld worden ".

Niet alleen de socialistische beweging, maar ook de andere politieke krachten en het patronaat zullen het gewicht van de kommunisten blijven voelen. Waarschijnlijk ligt hier de verklaring voor de bekering van de leiders zonder radikale sympathieën tot verregeande programma's. Toch geldt die verklaring slechts gedeeltelijk : inderdaad bestaat er op basis van de anti-kapitalistisch strijd ook een reële eenheidswil binnen de linkerzijde : "We droomden van een nieuwe wereld, anders hadden we de moed niet gehad om verder te doen" verklaart Louis Major, die moeilijk van een revolutionaire ingesteldheid kan verdacht worden (13). Anderzijds werd het gevaar door een intelligente waarnemer als Victor Larock ook niet overschat : "De traditionele blunders van hun leiders zullen de beweging afremmen" (14).

De ingekorte versie van het programma voor onmiddellijke aktie wordt in september door het nationaal Bureau als Manifest goedgekeurd en verschijnt in Le Peuple van oktober 1943 (15). De partij stelt er openlijk haar kandidatuur voor de machtsuitoefening die "de weg voor diepere hervormingen moet vrijmaken". Eerste en essentieel punt is de versterking van de democratie en de morele heropstanding. Dit houdt in dat al wie door de bezetter uit zijn ambt ontheven is, in functie hersteld wordt ; dat verraders en kollaborateurs streng gestraft en oorlogswinsten in beslag genomen worden. Het sociale luik handelt over de opslorping van de werkloosheid, de invoering van een verplichte verzekerings ziekte-invaliditeit-werkloosheid, de veralgemening van de paritaire kommissies en de oprichting van een Nationale Arbeidsraad en eist pensioenen ten bedrage van 60 % en fatsoenlijke lonen. In het economische luik worden de hervormin-

gen aangekondigd : onmiddellijke nationalisering van elektriciteits- en gassektor, openbaar vervoer en controle van financiële maatschappijen en banken. Tenslotte wordt de filosofie van dit hele programma samengevat : in een eerste fase moet de hegemonie van de kapitalistische machten gebroken worden om die op langere termijn te overwinnen ; de profiteurs moeten het mes op de keel gezet worden, aan de opbouw van een nieuwe wereld moet begonnen worden.

Weerstander vervoert klandestiene bladen in een bakfiets van een wasserij te Luik.

In juni '44 maakt het Bureau het bilan op van de kommissiewerkzaamheden over al die punten : onmiddellijke maatregelen moeten leiden tot de oprichting van een kollektieve sektor in de ekonomie, op basis van de eigendomsoverdracht mits billijke schadevergoeding ; parastatale instellingen moeten zelf tot financiering kunnen overgaan en met de privésektor concurreren. De bankkommissie moet een strengere kontrole kunnen uitoefenen. De door Herman Bekaert voorgezeten kommissie voor bestraffing van de verraders legt de basis voor een wetsontwerp (16) waarvan de klemtonen zijn : onmiddellijke legale repressie om individuele wraakneming uit te sluiten en afwijzing van uitzonderingsrechtbanken, gekoppeld aan de aanpassing van de Krijgsraden om er de volkswil te laten weerklinken. De Kommissie voor Justitie motiveert dit laatste punt door erop te wijzen dat vele militairen de oorlog in Duitsland hebben doorgebracht en hun mentaliteit aanzienlijk verschilt van de sfeer in bezet België ; anderzijds is hun sympathie voor de democratische instellingen niet evident. De kommissie spreekt zich echter eveneens uit tegen gratieverlening, uit, zowel om de openbare opinie voldoening te schenken als om de fouten van '14-'18, waar volgens haar de pacifikatie de overhand gekregen heeft op de zuivering, te vermijden.

Hoewel de B.S.P. de nadruk legt op de noodzakelijke repressie op politiek en ekonomisch gebied, toch koppelt zij de ekonomische kollaboratie niet aan haar nationalisatieprogramma : de kollaborerende ondernemingen zullen niet in beslag genomen en door de gemeenschap beheerd worden. Maar ook over een ander heet hangijzer binnen de partij blijft het programma zeer vaag : er moet een grondwetsherziening komen "met het oog op een nieuw onderzoek van de unitaire struktuur van het land". De Luikse federatie, en vervolgens de hele Waalse centrale, spreken zich in juli 1943 onder impuls van Fernand Dehousse - tijdens de bezetting tot het socialisme overgekomen - uit voor de republiek en voor het federalisme. Afgezien van de stijl, liggen hier de essentiële verschilpunten met het programma dat nationaal aanvaard zal worden (18).

De republikeinse optie vervaagt immers snel, maar de eis tot federalisme blijft luid weerklinken, ook al omdat die in Luik ver buiten de socialistische rijen leeft (19). Vlaanderen verzet er zich tegen ; Brussel twijfelt. Zelfs in de Borinage is er weinig enthousiasme. In Londen verbazen de socialisten zich overigens over de vraag. Het is uitgerekend op dat punt dat 'Le Monde du Travail' zich afzet tegen de algemene lofzangen voor de rede van Pierlot op 21 juli 1943. Tegenover de verwijten aan

hen die "de vernietiging van de Belgische eenheid" beogen (21), komt het blad openlijk uit voor zijn federalistische overtuiging.

Het thema wordt binnen de B.S.P. onderzocht, maar in juni '44 heeft de kommissie zich nog steeds niet uitgesproken. Het rapport vermeldt dat het vraagstuk geen betrekking heeft op beslissingen die bij de Bevrijding onmiddellijk door de regering getroffen moeten worden. Er bestaat dus wel degelijk een geschil ; na september zal het onder verschillende vormen heroplaaien. Basisvoorwaarden om het programma te verwezenlijken zijn het autonoom bestaan van de partij, haar ideologische eenheid en de heropbouw van het kader.

Aan de vooravond van de Bevrijding schijnt dit allemaal bereikt te zijn ; toch blijft waakzaamheid vereist opdat de konkrete voorwaarden waarin de Bevrijding plaats vindt, geen verrassingen zouden meebrengen of de partij in een onkontroleerbare regeringsdeelname zouden meesleuren. En het blijft een noodzaak de standpunten van eventuele mede- of tegenstanders juist in te schatten.

Door de syndikale onderhandelingen is vanaf oktober 1943 geweten dat de Kerk het behoud van haar eigen sociale organisaties hardnekkig zal verdedigen (22). De Hulster, en nadien Larock, hebben beiden voorzien dat de katholieke zuil haar instellingen ongeschonden zal behouden en vooral in Vlaanderen versterkt uit de oorlog zal komen. Ten onrechte voorziet Larock dat de liberalen naar een konservatief nationalisme zouden evolueren.

Zoals hoger vermeld leidt de reële angst voor overrompeling door de communisten en het diepe wantrouwen tegenover hen tot het vast voornemen zich in geval van regeringsdeelname aan de linkerzijde in te dekken.

Alle teksten verkondigen dat de burgerij en het kapitalisme onder controle moeten gebracht worden. Toch is er wel degelijk een kloof tussen theorie en praktijk, ook al worden zij door verschillende mensen verwoord. In zijn "Rapport over de taktiek" geeft Larock goed aan hoe de leidende kringen van het land de gevreesde opmars van de basis zullen trachten in te dijken ; er zal een beroep gedaan worden op patriottisme, unionisme en democratische hervormingen naar Angelsaksisch model, die aan betrouwbare "technici" toevertrouwd zullen worden. De paternalistische en korporatistische varianten van de autoritaire alternatieven van bij het begin van de bezetting lijken definitief uit de weg geruimd.

Larock voorziet dat de burgerij op de medewerking van de B.S.P. hoopt om haar doel te bereiken ; dit houdt meteen het gevaar in dat de socialist

de verantwoordelijkheid voor impopulaire maatregelen zullen moeten dragen. Hij pleit daarom voor duidelijke eisen, voorzichtigheid wat coalities betreft, controle op eventuele socialistische ministers, regeringsdeelname van de K.P. en voor de effectieve realisatie van het programma voor onmiddellijke actie. Het Bureau zal in juni 1944 verduidelijken dat het hier om minimale voorwaarden voor regeringsdeelname gaat.

Ondertussen gaan de onderhandelingen verder over het Pakt van de sociale zekerheid tussen patronaat en kristelijke syndikalistes aan de ene kant, en de nationale voorzitter van de klandestiene partij en de "gematigde" theoretici (Fuss en Delsinne) aan de andere kant. Deze essentiële onderhandelingen die op heel de sociale problematiek van de naoorlogse periode hun stempel drukken, nemen in de konklusies van het Bureau slechts één regel in beslag ("instemming met de vereenvoudiging en de eenmaking van de wetten op de sociale zekerheid"), zonder vermelding van de voorbeschouwingen over de harmonisatie van de sociale betrekkingen. "We sloten het pakt af opdat er orde zou zijn" verklaarde ons in 1976 Georges Velter van Fabrimetal (23), patronale bewerker van het akkoord. Na zijn aankomst in Londen in november '42 verklaart de kristen-demokraat Antoine Delporte dat "het pakt stakingen en lock-outs zal helpen vermijden" (24). Tweeslachtige taal? Neen, het voorziene systeem beantwoordt immers aan het programma voor onmiddellijke actie. Maar in hoeverre is die taal te verzoenen met het economische luik dat voorzag in de nationalisatie van mijnen, verzekeringen, maaldertijen en suikerbedrijven, evenals in een heffing op het kapitaal (25)? Gaat het om een eerste toepassing van de zo besproken syndikale onafhankelijkheid? Toch niet, want Van Acker is wel degelijk partijvoorzitter en zowel Delsinne als Fuss zijn even goed politici als technici. Jauniaux, mutualistische technicus, treedt bij deze onderhandelingen op de voorgrond. Men stelt vast dat de hoofdpersonen van het pakt rond de raadselachtige Van Acker uit het Interbellum stammen en voorzichtige reformisten zijn (nu zou het woord "technokraten" gebruikt worden). Toch luidt de essentiële vraag anders. Over welke arbeidersbasis beschikken de onderhandelaars? Uiteraard kan Le Peuple in februari 1944 aankondigen dat het A.B.V.V. helemaal heropgericht is, maar in de praktijk bevinden de historische leiding en de theoretici ervan zich in Londen (26). Belangrijker is het feit dat het in 1944 heropgerichte Belgisch Vakverbond ook verschilt van zijn vooroorlogs model. De volgelingen van de U.H.G.A. zijn er niet meer bij, en de door de K.P. gestimuleerde Syndikale Strijdkomitees in de bedrijven en

de openbare diensten spelen inmiddels een belangrijke rol.

De beweging van André Renard kan rekenen op de steun van de metaalbewerkers uit Luik en gedeeltelijk uit Charleroi. T.o.v. de vooroorlogse periode is de representativiteit van de onderhandelaars zeker op Waals niveau wel degelijk geslonken. Wanneer Hubert Lapaille, leider van de Steenbewerkers, in oktober 1943 aan Jef Rens in Londen verslag uitbrengt over de langzame wederoprichting van de centrales en de onderhandelingen met de kristenen, maakt hij geen gewag van de nochtans aan gang zijnde onderhandelingen met het patronaat (27). Men ontsnapt dus moeilijk aan de indruk dat het hier wel degelijk om parallele onderhandelingen gaat ; Marcel Sonnevile, die zich t.o.v. de reformistische vleugel van het klandestien socialistische Bureau afzet "heeft de indruk dat zij hemelsbreed verschilden van de discussie in het Partijbureau" (28). Die tegenstelling - en de mensen die haar belichamen - zal volop haar stempel drukken op de praktijk van de partij na de Bevrijding.

Om elke verrassing te vermijden stelt het Bureau in juni '44 orde op zaken en het laatste ondergrondse nummer van Le Peuple weerspiegelt dat standpunt. Herhaaldelijk heeft het Bureau reeds tijdens de oorlog haar verzet aangekondigd tegen elke poging tot invoering van een militaire diktatuur ; thans wordt hetzelfde gedaan voor elke poging van groepen burgers of bevrijdingskomitees om de wettelijke gezagsvoerders opzij te zetten. In een laatste richtlijn aan socialistische burgemeesters en gemeenteraadsleden worden zij opgeroepen hun ambt onmiddellijk weer op te nemen en met behulp van de politie de ordehandhaving te verzekeren. Hiermee kant het zich openlijk tegen de tactiek van het O.F. ; het beschouwt overigens de taak van het O.F. (overeenkomstig zijn programma) en van de Weerstand als beëindigd als de oorlog voorbij is. Op dezelfde wijze kant het Bureau zich tegen het ordewoord van revolutionaire staking om onnodige represailles te vermijden (29) ; hiermee worden duidelijk de kommunisten gevisieerd. Geen Bevrijdingskomitees, geen revolutionaire staking, geen eenheidspartij : het laatste sluiknummer van Le Peuple (30) is niet alleen een oproep tot democratie, maar terzelfdertijd een uiting van zelfstandigheid en een expliciete waarschuwing voor de kommunisten ; het komt erop aan hen tegen te houden en zo mogelijk terug te dringen, zonder de eigen bewegingsvrijheid in het gedrang te brengen.

De uiteindelijke ploeg.

Wie maakt er nu aan de vooravond van de Bevrijding deel uit van de effectieve leiding van de nieuwe partij die de geschetste politiek moet uitvoeren ? Een snel bilan dringt zich op, zonder al te strikt rekening te houden met officiële titels. De grenzen van de vaste kern van het Oorlogsbureau blijven erg vaag zelfs al vermelden later allen dezelfde namen. Uitgaande van een gemiddeld aantal vermeldingen komen we tot volgende lijst : de afwezigen, slachtoffers van de repressie : Camille Vaneukem en Leopold De Hulster, beiden in gevangenschap gestorven ; Arthur Haulot, François Detroyer, Joseph Bracops en Joseph Merlot (32). Deze laatste is als volksvertegenwoordiger, burgemeester en lid van het partijbureau, de enige figuur uit het Interbellum. De anderen komen uit de jeugdorganisaties, de vakbonden en de Centrale voor Arbeidersopvoeding.

Zij die aan deportatie of terechtstellingen ontsnapt zijn, vertonen een gelijkaardig profiel. Van Acker als volksvertegenwoordiger en Piot als nationale B.W.P.-sekretaris zijn de enigen die vóór de oorlog tot het Bureau behoren. Wel vinden we er meerdere parlamentsleden en veteranen terug die zich bij de initiatiefnemers gevoegd hebben : Anseele, Missiaen, Van Eyndonck en Vos, overigens allemaal Vlamingen. De initiatiefnemers komen eerder uit kulturele dan uit politieke middens : Nic Bal was radio-journalist, Franz Tielemans gemeenteraadslid en Louis Major syndikalist. Aan Waalse en Brusselse kant heeft de repressie het hardst toegeslaan : aan de zijde van de oudere Léon Delsinne hebben jongeren en syndikalistenvoor de aflossing van de wacht gezorgd : de syndikalist Marcel Sonnevillle, Emile Parys, Odon Janjeot (33) ; uit de jeugdbeweging komen Hector Roland en Charles Rahier ; Freddy Legrand is directeur van een tehuis van de Mutualiteiten en Victor Larock, leraar en joernalist, een intellektueel die in de Weerstand een aktieve partijmilitant wordt.

De schijnbare afwezigheid van de Luikenaars moet nader verklaard worden. Het Verzet begon er zeer vroeg, bleef ononderbroken aktief en was in alle opzichten indrukwekkend. Enkel Luik heeft waarschijnlijk kunnen rekenen op een dergelijke gestructureerde organisatie met zulke provinciale vertakkingen ; de leiding handelt er met de zegen van de oudere en/of meer voorzichtige verantwoordelijken van 1940 (34). Binnen de Waalse centrale

is de Luikse invloed overwegend en de door L.-E. Troclet en F. Dehousse opgerichte kommissies ontplooiën een intense aktiviteit. Materiële omstandigheden bemoeilijken echter tot in de eerste dagen van de Bevrijding de kontakten met de top in Brussel. Luik wordt vertegenwoordigd door volksvertegenwoordiger Paul Gruselin en door de toekomstige federale sekretaris Salomon Delloye.

Tenslotte worden naargelang de bronnen min of meer regelmatig de namen vermeld van Edmond Leburton (Borgworm), Messine en De Swaef (Brussel), Vergeylen (senator in Gent), Van Eynde (voor Antwerpen en de Vlaamse pers) en Spinoy (Mechelen).

Wat kunnen we uit dit kort overzicht besluiten? Zolang geen nauwkeuriger inventaris bestaat, menen we een scherp onevenwicht op communautair gebied te kunnen vaststellen. Repressie, uitwijking naar Engeland, gevangenschap en ook het feit dat een aantal militanten zich op de achtergrond houden, zijn de oorzaken van de verzwakte Waalse aanwezigheid in de leiding bij het einde van de oorlog. Op de plaatsen waar de militanten het talrijkst en het bedrijvigst zijn, worden zij in 1944 door de jongeren (in leeftijd en politieke ervaring) geleid. In Vlaanderen is de inplanting minder diep en behoren de verantwoordelijken eerder tot de vroegere politieke kopstukken. Is dit één van de redenen waarom Van Acker zo onbetwist aan het hoofd van de partij komt? Hij behoudt overigens dit onbetwist gezag in de maanden die op de Bevrijding volgen. Ligt hier de verklaring voor een aantal aspecten van de toen gevoerde politiek, met name de regeringsvorming? We geloven het des te meer daar in de volgende dagen bovengeschetste trekken nog sterker naar voren zullen komen.

De mannen van de Bevrijding.

In de ochtend van 4 september komen zeven mannen samen in het Brussels Volkshuis dat nog volgestopt zat met het meubilair van het Arbeitsamt. Op één maand tijd vinden er acht vergaderingen (Bureau, Uitvoerend Komitee, Algemene Raden) plaats; het wordt het grote weerzien van de ondergrondse kern, de Londenaars en de vroegere leden die nu opdagen en aanvaard worden. Hier wordt de houding van de socialisten bepaald tegenover de vele problemen die zich bij de Bevrijding stelden.

Het is interessant om op dat ogenblik eens te peilen naar de gezondheid van de partij en zo een bilan op te maken van de verliezen door repressie, verdwijningen en ook kollaboratie.

In de notulen vinden we de namen van de mensen die in die eerste bevrijdingsmaanden voor de besluitvorming instaan (36). Een eerste vaststelling is de kwasi volledige verdwijning van het Bureau van 1940. Acht van de 19 leden zijn in Londen beland (waarbij twee ministers, nl. Spaak en Balthazar). Max Buset is tot Commissaris voor de Repatriëring benoemd en blijft nog enige tijd in Londen om zijn werk af te maken. Jef Rens en Paul Finet worden van bij hun terugkeer volledig opgeslorpt door het syndikaal werk. A. De Block, de Vlaamse nationale sekretaris, is onder de wapens. Arthur Wauters woont de vergaderingen van de leiding even bij alvorens het politieke leven te verlaten voor een carrière als diplomaat. Gailly staat bij zijn terugkeer op slechte voet met zijn kollega's en trekt zich terug in eigen streek. Balthazar, bij zijn terugkeer toch minister, valt in ongenade : hij wordt niet langer in de regering opgenomen en zal weldra de partij verlaten (37).

Tot zijn grote verrassing wordt Spaak de aanvoerder van de socialistische ministers. In die funktie zal hij, praktische als enige Londenaar, van bij zijn terugkeer aan de beraadslagingen deelnemen.

Zodus blijven er van het oud Bureau (Merlot zit nog steeds in gevangenschap) enkel Delattre (38), Van Acker, Piot en Désiré Bouchery (39) over, die zich allen beroepen op hun rol in de klandestiniteit. De kern van de leiding komt trouwens uit het Verzet en overschaduwet zowel de Londenaars als de anciens. Op enkelen na vindt men er heel de vaste ondergrondse kern terug. Aan Vlaamse zijde zijn er Major, Missiaen, Van Eynonck, Magits, Tielemans, Anseele en Bal ; bij de franstaligen vindt men Sonnevillie, Legrand, Janjeot, Larock en Delsinne terug (40). Het evenwicht wordt opnieuw verstoord doordat de Luikenaars wegens vervoerperikelen afwezig zijn : verdienstelijke militanten zoals Rahier, Parys en Gruseling (waarnemend burgemeester te Luik) nemen slechts één- of tweemaal deel aan die beslissende vergaderingen.

Zodus vindt de natuurlijke aflossing zonder moeilijkheden plaats. Door de macht over te nemen hebben de militanten in bezet België het gevaar bezworen dat het verraad van haar voorzitter voor de toekomst van de partij inhield. Dit brengt tevens een belangrijke leeftijdsverschuiving mee die door het kongres van het volgende jaar in grote lijnen be-

krachtig zal worden. Het verraad van sommigen is één van de onmiddellijke bekommernissen en de partij verklaart plechtig dat een strenge zuivering in eigen rangen doorgevoerd zal worden. Op 8 september wordt reeds een Nationale Erekommis­sie opgericht die federale kommissies moet overkoepelen. Hoeveel koppen zullen er rollen ?

Op enkele dubbelzinnige gevallen na neemt de grote zuivering niet veel tijd in beslag en ze brengt geen verscheurende problemen met zich mee. De B.S.P. geniet namelijk meteen van de scheiding tussen partij en vakbond : de meeste opmerkelijke gevallen stonden in verband met de U.H.G.A. Naast de Man werden twee parlementsleden (uit Antwerpen en Zinnik) onmiddellijk opzijgeschoven (42).

Aan de top wordt door het Congres van oktober 1945 slechts één lid van het Bureau uit 1940 "voor zekere tijd verwijderd", ook al had Van Acker in september 1944 twee uitsluitingen aangekondigd. In feite betekent het slechts voor drie volksvertegenwoordigers of bestendige afgevaardigden een min of meer lange carrièreonderbreking, zonder strafrechtelijke maatregelen en zonder uitsluiting (43). De voormalige burgemeester van Luik, onmiddellijk uitgesloten en na een ophefmakend proces vrijgesproken, zal evenwel definitief aan de kant blijven.

Naar aanleiding van de Koningskwes­tie klaagt een groepering die zich Katholiek Verweer noemt, de socialisten aan (44). De rekening is vlug opgemaakt en is nogal summier. Een venijnig pamflet vermeldt buiten de Man, Delvo (van de U.H.G.A.) en Bologne, enkel Anseele (tot november '41 schepen van Gent, nadien ondergedoken en één der leiders van de ondergrondse beweging) (45) en Molter (schepen van Antwerpen naast de katoelieken Delwaide en Seghers).

Als men zich strikt tot het politiek apparaat beperkt, kan men de woorden van Piot op de Algemene Raad van 7 september beamen : "De politieke tak van de beweging heeft zich keurig gedragen". Die nadrukkelijke verwijzing impliceert overigens een ietwat verschillende beoordeling van de "politico-syndikalist" waar de U.H.G.A. grote effectieve schade toegebracht had. In de federatie van de Borinage, waar de grenzen zeer vaag waren, worden zeven levenslange uitsluitingen uitgesproken. Onder hen was Mester, gewestelijke leider van de mijnwerkers maar ook plaatsvervangend B.W.P.-senator, die zich volledig voor de U.H.G.A. ingezet heeft.

Door syndikalisten die naar de Unie overgelopen zijn te straffen, worden hier en daar gemeentelijke en provinciale mandatarissen of plaatsvervangende volksvertegenwoordigers getroffen (46). Met 13 uitsluitingen vestigt de afdeling van Watermaal-Bosvoorde een droevig rekord (47). Wel dient gezegd dat enkele nationale prominenten er hun domicilie gevestigd hebben : Bytebier, ex-sekretaris van de Brusselse federatie, Tommelein, sekretaris van de Jongsocialisten, joernalisten van Le Travail die allen in de voetsporen van de Man getreden zijn. Uiteindelijk belanden slechts 31 gevallen bij de Nationale Kommissie. Zij spreekt geen enkele uitsluiting uit, maar 10 personen worden uit hun functie ontheven en 6 aansluitingen aan een aantal voorwaarden gekoppeld. Om niet in opspraak te komen, waren sommigen er zelf op hun sokken vandoor gegaan : zo ondermeer twee kopstukken uit de vrouwenbeweging. De schade bleef gering, zoniet onbetekenend in verhouding tot de heroprichting van de partij.

Zoals Louis Bertrand, op 87-jarige leeftijd overleden, was een hele generatie mandatarissen in de voorbije jaren heengegaan. Op het kongres van oktober 1945 vermelden de leiders van de parlamentsfrakties het heengaan van 10 volksvertegenwoordigers en 7 senatoren ; hiertoe behoren enige vooraanstaande leden zoals Emiel Brunet, Hubert Rogister of August Vermeylen. Twee ervan zijn in gevangenschap overleden. Een enquête binnen de partij in 1947 geeft een overzicht van de geleden verliezen die vooral in Charleroi en Waals-Brabant aanzienlijk zijn (48). Maar nergens wegen de gevolgen van de repressie zo zwaar als in Luik. Met Théodule Gonda, Noppens en Marcel Cools verliezen de metaalbewerkers een sterk drietal ; hun afwezigheid bepaalt mede de ruimte waarover André Renard beschikt. Maar nog zwaarder weegt de verdwijning van twee politieke leiders wiens ideeën op het punt stonden door te breken : de "gauchist" René Delbrouck is in Neuengamme gestorven ; de Waalse strijder Georges Truffaut werd in Groot-Brittanië het slachtoffer van een ongeluk in het leger. Rekent men daarbij de deportatie van Joseph Merlot, dan beseft men hoe zwak de Luikse stem in die beslissende ogenblikken klonk (49).

Het bilan van kollaboratie en repressie is tegelijker tijd zwaar en licht. Zwaar, want de B.S.P. moet uit de schaduw van de Man en de U.H.G.A. treden. Zwaar ook omdat de partij, na de kommunisten, een kwalitatief hoge tol moet betalen met het verlies van vaste waarden als Delbrouck of beloften

als Vaneukem of De Hulster. Maar het bilan valt licht uit in die zin dat de kanker kwantitatief beperkt gebleven is en dat de partij haar voornaamste politieke kopstukken behouden heeft. Haar doelbewuste taktiek om uiterst zorgzaam met mensenlevens om te springen levert resultaten op. Luik uitgezonderd, komt het er niet op aan de lege plaatsen op te vullen, maar zal de leiding vernieuwd worden op basis van de verdiensten in de klandestiniteit.

De troeven gebruiken.

Het Bureau van 4 september kan zich ongestoord met de dringende praktische problemen bezighouden : het Manifest dat in het eerste legaal nummer van Le Peuple verschijnen moet, is reeds opgesteld. Vier prioritaire taken staan op de agenda. Vooreerst moet er recht gesproken worden ("...laat de repressie snel, volledig, onbarmhartig zijn...") ; verder sociale rechtvaardigheid ; tegen de chaos waartoe het kapitalisme leidt, moet de democratie tot de heerschappij van de Arbeid leiden ; volledig herstel van de vrijheid, en tenslotte een oproep tot de arbeiders om de rangen van het socialisme te verwoegen (50).

Dezelfde namiddag trekken Van Acker en Delsinne naar een ontmoeting tussen de drie "traditionele" partijen. Er volgt een incident dat zowel voor de betrokkenen als voor het meerderheidsstandpunt binnen de partij kenschetsend is. Van Acker en Delsinne keuren een driepartijenmanifest goed en voorzien in de publicatie ervan. Maar het Bureau verworpt 's anderendaags zowel het principe als de inhoud van het voorstel en poogt tevergeefs de verschijning ervan te beletten. Larock kan enkel bereiken dat een naschrift ingelast wordt : het sluit elke mogelijkheid uit om voor de toekomst een pakt af te sluiten en bevestigt de zelfstandige beslissingsmacht van de partij ; m.a.w. de B.S.P. weigert van meetaf aan een eventuele driepartijenregering te steunen (51).

Dringende taak is het heropstarten van de werking van de partij aan de basis en de mobilisatie van de militanten. Ernest Piot onderstreept hoe "de kommunisten al met een aktieve propaganda begonnen zijn" (52). Zodus wordt niet langer gewacht om de beschikbare leden van de Algemene Raad op 7 september samen te brengen, ook al zijn Luik en Verviers nog in handen van de vijand. 41 leden - waarvan 2 vrouwen - beantwoorden de oproep van Van Acker. Er is de vreugde van mekaar weer te zien, de ontroering bij de geleden verliezen, de fierheid over de ondergrondse strijd

waarover Piot verslag uitbrengt, maar de eis om de verraders te straffen tot in de hoogste rangen en de partij te zuiveren, weerklinkt het sterkst.

Met het oog op een nieuwe start komt het binnen de partij tot een kleine "coup van Loppem", en dit ondanks de aarzeling van Delattre en de opwinding bij Van Roosbroeck. Over de thema's die tijdens de bezetting het onderwerp van lange besprekingen geweest zijn, worden nu unanieme beslissingen getroffen, nog vóór de terugkeer van de Londenars, nog vóór een kongres uitspraak kan doen : de B.W.P. wordt B.S.P., de toetreding gebeurt voortaan individueel, de leiding van een persorgaan is onverzoenlijk met een mandaat.

Op 12 september richt het Oorlogsbureau de "leden van het oud Bureau die hun waardigheid behouden hebben" (53) tot zich om hen de beslissingen van de vorige dag mee te delen, nl. de vorming van een Uitvoerend Komitee bestaande uit Van Acker, Delattre, Legrand (op dat ogenblik waarnemend sekretaris in Brussel), Major, Sonnevillie, Bal en Piot. Delsinne werd tot directeur van Le Peuple benoemd.

Op 8 september publiceert hij in een editoriaal het standpunt van de partij in een discussie die de volgende weken heel wat stof zal doen opwaaien (54). "De toevloed van patriottische groeperingen moet ingedijkt worden", verdachte aansluitingen en eventuele terechtstellingen zonder vorm van proces worden aan de kaak gesteld, "orde en tucht dringen zich op". De waarschuwing is duidelijk : de B.S.P. denkt er niet aan het Onafhankelijkheidsfront te verwoegen in zijn campagne om de Verzetsgroepen een eigen plaats op institutioneel of militair gebied toe te kennen.

Vanuit 2 opzichten is deze beslissing van het grootste belang. Omdat een weerstander het standpunt van het Oorlogsbureau vertolkt, kan het binnen de partij niet aangevochten worden. De Londenars zouden hier misschien getwijfeld hebben : zij hebben de al dan niet gemeende neiging de Weerstand te idealiseren. Door zich boven de problematiek "ontwapening van de Weerstand" te plaatsen, wordt de partij niet betrokken bij haar ongelukkige maar voorspelbare toekomst. Haar perspectief is toekomstgericht en zo blijft de B.S.P. buiten hetgeen snel een nasleep van het verleden blijkt te zijn, ook al is dat verleden nog zo recent of roemvol. De keuze is des te gemakkelijker omdat de B.S.P. geen enkele van die weerstandsbeweging controleert en bijgevolg niemand rekenschap moet geven. De keu-

ze is vruchtbaar : na het vertrek van de kommunisten uit de regering in november 1944 wijkt de partij niet voor de druk die juist op haar uitgeoefend wordt ; de bloedige rellen van 25 november 1944 verzwakken of kompromitteren haar dan ook niet (56).

Ziehier enkele essentiële beslissingen die nog vóór elk contact met de Londenaars of de regering genomen worden. Maar hun terugkeer naar de politieke arena wordt voorbereid en vooral hun kopstuk wordt met gemengde gevoelens en zelfs verbittering opgewacht.

Op de eerste vergadering van de Brusselse federatie, op 9 september, slaagt P.-H. Spaak met brio voor zijn ingangsexamen : reeds bij zijn aankomst wordt hij toegejuicht en op de tribune zingt hij de lof van de ondergrondse militanten en belijdt hij in lyrische termen zijn geloof in het socialisme (57). Al na één redevoering weet hij zich opnieuw verzekerd van de steun van zijn Brussels publiek en hij voelt zich nu sterk genoeg om heel de partij te trotseren.

Dit zal op de Algemene Raad van 17 september gebeuren, de plaats van het grote weerzien van klandestiene militanten, anciens en Londenaars uit het Noorden en het Zuiden van het land.

Eerst gaan een aantal stemmen op om "een grote intellektueel" aan het hoofd van de partij te plaatsen : maar de herinnering aan recente voorvallen maakt dit voorstel kansloos en Achille Van Acker wordt in zijn functie bevestigd (58). Zijn ambitie ligt elders ; immers, hij drukt de hoop uit zijn plaats snel te kunnen afstaan aan iemand die zich uitsluitend aan die taak zou wijden. Intussen - in de zaal is dus geen voor de hand liggende of passende kandidaat te vinden ! - stelt hij het partijprogramma voor onmiddellijke actie voor. Dat is in feite zijn regeringsprogramma. De klemtoon ligt op sociaal vlak en op "de bestraffing van de verraders" ; het einde van de grote monopolies in de krediet- en de energiesektor lijkt meer een toegeving aan de tijdsgeest dan een onwrikbare eis. Wel legt Van Acker de nadruk op de eenheid in het land en binnen de partij. Hierdoor wijst hij zowel het federalisme (in 1943 door de Waalse centrale principieel aanvaard) als de partijwerking op federalistische grondslag af die in de illegaliteit bestaan heeft.

Op die programmarede volgt er geen kommentaar of debat. Als officiële leider van de nieuwe partij heeft Van Acker de handen vrij voor de komende belangrijke onderhandelingen. De rest van de dag is immers meer een ontroerd samenzijn met een terugblik op het Verzet en het intellectueel genieten van abstracte denkbeelden : Sonnevile en Bal geven een overzicht van de strijd in de klandestiniteit ; in zijn ideologisch verslag veroordeelt Victor Larock het verleden streng ("We kwamen bij de massa als een parvenu-partij over...") en spreekt hij met vervoering over een onbepaalde toekomst ("Wat is het socialisme ? Een sociaal humanisme op weg naar de verovering van de politieke macht".).

P.-H. Spaak, symbool van de politiek waarvan Larock zojuist het proces opgemaakt heeft, bestijgt "ontroerd het spreekgestoelte". Hij kiest van meetaf aan voor de aanval, en dan nog wel op een uitgesproken links standpunt ! "De partij mag niet hervallen in één of andere vorm van oeverloos reformisme...", "we mogen deze kans niet laten voorbijgaan... het kapitalisme is niet in staat om onze eisen in te willigen". En hij stelt een zeer brede eenheid voor, met inbegrip van de kommunisten. Ook al worden zijn woorden koel onthaald (Anseele : "het is mooi praterij"), toch zal Spaak ze meermaals herhalen en verduidelijken. In Lessines op 22 oktober, in zijn ambt als Minister bevestigt, zet hij het licht op groen voor kristenen en kommunisten waarvan "de partij volledig veranderd is" (59).

In feite is Spaak evenals vele andere Londenars het slachtoffer van een geidealiseerde visie op de mentaliteitsverandering in België (60). Zij die in het land gebleven zijn, doen hem zijn dwaling inzien : verheerlijkt hij de eenheid van de Weerstand ? "Zij bestaat niet !" wordt hem op de Algemene Raad toegeroepen en Major voegt er aan toe dat "er zelfs strijd geweest is !".

Le Peuple blijft diskreet hierover en vermeldt evenmin dat tijdens een onderbreking van de Algemene Raad bij hoogdringendheid een beslissende Bureauvergadering plaats vond. Nochtans gaat het niet minder dan over het B.S.P.-standpunt inzake het regentschap en de regeringsformateur. En Spaak, die op dat moment de Algemene Raad nog niet toegesproken heeft, komt hier wel degelijk als voorlichter van het Bureau en als partijonderhandelaar naar voren. Met de duidelijke instemming van Van Acker treedt hij naar voren als de aanvoerder van de socialistenvan de socialisten in de regering.

Wat wil Spaak, wat zegt hij ? Volgens hem is Pierlot de enige mogelijke kandidaat-premier, ondanks diens tegenzin, ondanks zijn morele en fysieke uitputting, ondanks de negatieve en onbaatzuchtige raad van Spaak ("Als hij weggaat, ga ik ook !"). En Spaak verkrijgt de haastige instemming van het Bureau (4 van de 18 aanwezigen zijn Walen) waarvan haast niemand vroeger aan een dergelijk beraad deelgenomen heeft. Uit zijn toespraak kan men afleiden dat het Bureau - dat niet voor Partij staat - de keuze van de ministers enkel mag goed- of afkeuren en niet zelf maken !

Wat zich nadien afspeelt, is genoegzaam bekend (61) ; de twee vergaderingen van 17 september (Algemene Raad en Bureau) illustreren perfect de besluiten die we naar voren willen brengen. Met haar inplanting in bezet België en haar aanwezigheid in Londen (62) kan de B.S.P. niet over het hoofd gezien worden. Bij de Bevrijding beschikt zij echter niet over een regeringsploeg, laat staan dat zij een regeringsleider naar voren kan schuiven. De partij drukt wel degelijk haar stempel op de nieuwe regeringsploeg ; maar door wat we voorlopig haar politieke schroom zullen noemen, aanvaardt zij tot februari 1945 een zwakke, ondoeltreffende regering met heel wat konservatieve elementen. We vermeldden reeds - ook in die jaren viel het al op - het overduidelijk onevenwicht ten nadele van Wallonië en meer bepaald de Luikse afwezigheid.

Wat de partij zelf betreft, stellen we vast dat ondanks de bijna volledige verdwijning van het vooroorlogse Bureau en een onbetwistbare verjonging, er op dat ogenblik slechts één leider naar voren treedt, weliswaar een leider van formaat. Toch stelt zijn persoon een probleem. De onbetwiste partijleider is een Vlaming, joviaal maar autoritair, gericht op sociale realisaties, en ideologisch gematigd ; dit profiel is nu juist de tegenpool van de grote politieke, ideologische en sentimentele stromingen en de radikaliserende militanten op dat ogenblik bezielen. Het is paradoxaal dat uitgerekend Spaak, de "uitgestotene", zich veroorloven kan de spreekbuis van deze diepere verzuchtingen te worden ! Hierdoor zal hij overigens triomfantelijk weer in het zadel geholpen worden.

Met uitzondering van het Gaullisme vindt men dit verschijnsel bijna bij alle politieke organisaties van het Verzet : eens de oorlog beëindigd, worden zij moedwillig of door gebrek aan bekwaamheid opzijgeschoven. Een systematische studie van de gewestelijke en lokale kaders zou ons moeten toelaten de geldigheid na te gaan van dit duidelijk verschijnsel op nationaal vlak.

De strategische opties worden op hun beurt duidelijk bepaald door de wil om ten koste van alles aan de macht te blijven. Wordt bvb. het Programma voor onmiddellijke actie niet toegepast? De partijsecretaris geeft het op de nationale vergadering van 25 en 26 november gewillig toe: "Het algemeen klimaat maakt het onmogelijk zolang de oorlog niet afgelopen is". Toch is de oorlog nog steeds niet afgelopen en de parlementaire meerderheid ongewijzigd als in februari 1945 de hele situatie tot grote opluchting van de geallieerden omslaat en de B.S.P. met Van Acker eindelijk de macht naar zich toetrekt. In juni zal het partijcongres de fundamentele problemen behandelen.

Toch blijft de vraag bestaan of er wezenlijk - zowel inzake mensen als inzake strategie - iets veranderd is sinds de eerste Bevrijdingsdagen in september 1944. Als gevolg van een zoniet toevallig dan toch door de omstandigheden bepaalde evolutie zijn veel tijdens de Bezetting gekoesterde plannen niet gerealiseerd geworden. We blijven erbij dat de uitbarsting van volksverzet tijdens de Koningskwestie in 1950 gedeeltelijk een ontlading is voor frustraties die in deze beslissende en dubbelzinnige Bevrijdingsweken hun oorsprong vinden.

José Gotovitch (*)

(*) Navorsings- en Studiecetrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Université Libre de Bruxelles.

Dit artikel verscheen voor het eerst in het franstalig tijdschrift Socialisme, juli-aug. 1984, 31e jrg., nr. 184.

VOETNOTEN

- (1) Secretariaat van de Koning, p. 473. Brief van 74 parlementsleden aan de Koning, waaronder Bohy, Vinck, Bouchery, Uytroever, Frans Fischer, Van Eyndonck, Herman Vos, Corneel Mertens, Missiaen, Vanremoortel. Brief van Achille Delattre, Leo Collard, Alexandre André, p. 474.
- (2) Historisch document, opgemaakt door Leopold De Hulster. Interviews door J. Gotovitch van Charles Rahier, François Detroyer, Marcel Sonnevile.
- (3) H. Balthazar en J. Gotovitch, Camille Huysmans in Londen. Antwerpen, 1978.
- (4) N.S.G.T.W., Archieven Delsinne, nr. 13 - Zie J. Gotovitch, Victor Larock, théoricien du renouveau, in : Socialisme nr. 145.
- (5) Le P.S.B., ce qu'il est, ce qu'il veut, eerste oriëntatiebrochure met een door Larock in oktober 1944 opgestelde tekst.
- (6) Rapport over de tactiek (na april 1943), Archief Delsinne, nr. 34.
- (7) Vraaggesprek met Marcel Sonnevile, 19 oktober 1973.
- (8) Vraaggesprekken Sonnevile en Rahier.
- (9) Verslag over de mentaliteit in bezet België - 23 maart 1944. A.M.V.C., archieven K. Huysmans F/126/204.
- (10) Vraaggesprek met L.-E. Troclet.
- (11) Alfred Musin, regionale leider van de mijnwerkers en bezieler van de ondergrondse strijd, werd in augustus '42 aangehouden.
- (12) N.S.C.T.W., Document De Hulster, nr. 4.
- (13) Interview L. Major
- (14) Rapport over de tactiek, doc. cit.
- (15) Als brochure verschenen in november 1943 en in Le Peuple van februari 1944.
- (16) Haar besluiten zullen aan de regering overhandigd worden.
- (17) "Ontwerp van programma van de socialistische partij; tekst aangenomen door de Waalse centrale", NSCTW, Dienst Marc, koerier X 2 van 4 oktober 1943.
- (18) Toch een punt vermelden dat in het nationaal programma niet voorkomt : "nationalisatie van gronden die door de eigenaars niet uitgebaat worden".
- (19) De Hulster vermeldt in september 1943 het bestaan in Luik van een socialistische stroming ten voordele van een onafhankelijke of met Frankrijk verbonden Waalse staat.

- (20) Boodschap van De Hulster naar Londen, september 1943 - K. Huysmans-archief F/126/204 - Vraaggesprek met P. Vermeylen. Socialistisch congres in Londen, februari 1944. "Antwoord tot de kameraden in bezet België", ondertekend door I. Smet, C. Huysmans en L. de Brouckère.
- (21) Le Monde du Travail, nr. 79, november 1943.
- (22) Brief van het ACV van 1 oktober 1943, waarin eenheid van actie aanvaard maar fusie geweigerd wordt, in weerwil van de wens van Waalse kristelijke syndikalist. In de discussie over het mutualistisch systeem hebben de kristenen eveneens op pluralisme van de instellingen gestaan. Inhoudelijk schrijft De Hulster : "de kristen-demokraten zijn op sociaal vlak even ver gevorderd als wij".
- (23) Vraaggesprek met Georges Velter op 1 juni 1978. Velter voegde er aan toe : "De toeloop naar de vakbonden na de oorlog was een zegen. Het enige middel om orde te scheppen. We zijn tegelijkertijd gegroeid".
- (24) A. Delfosse tot J. Rens, 5 november 1942. NSCTW, Archief Rens.
- (25) Le Peuple, februari 1944.
- (26) J. Bondas, J. Rens en P. Finet. Zie ook de brochure van Ward Coens die na de oorlog uitgegeven werd.
- (27) "H. Lefoin" aan J. Rens, oktober 1943. K. Huysmans archief F/126/204
- (28) Vraaggesprek Sonnevillie.
- (29) Bureau van 22 juni 1944. Richtlijnen aan de socialistische burgemeesters. Archief Sonnevillie. Le Peuple, juli-augustus 1944.
- (30) In feite het voorlaatste nummer; een speciaal nummer van twee bladzijden, op 24 augustus 1944 gedateerd, verheerlijkt de Bevrijding van Parijs : "Gisteren Parijs, morgen Brussel".
- (31) We hielden rekening met 1° de ondertekenaars van het Manifest van de BSP op 6 september 1944 dat in het 1ste nummer van Le Peuple verscheen; 2° een door Marcel Sonnevillie opgemaakte lijst in 1979. 3° de hulde aan de leden van het Oorlogsbureau te Zandhoven in 1949 (Le Peuple, 16.4.49); 4° de aanwezigen op het congres van Burnot-Rivière in 1941, op basis van de foto en van de geschreven herinneringen van Leopold De Hulster (foto verschenen in "Les Fastes du Parti" en Archief De Hulster); 5° de reeks artikels van Nic Bal (Ideeën en Stromingen in de illegale socialistische partij, Socialistische Standpunten, 1954-55). De namen die minstens driemaal voorkomen, werden weerhouden.
- (32) René Delbrouck, in Luik de pionier van de clandestiene actie, werd aangehouden voordat de nationale structuur ontstond. Joseph Bondas en Hubert Lapaille, zijn opvolger aan het hoofd van het geheim B.V.V., hebben ook een belangrijke rol vervuld door de nauwe verwevenheid tussen syndikaat en partij. Bondas trok in 1942 naar Londen, trad er in de regering en kwam in september terug. Lapaille werd in 1944 aangehouden en gedeporteerd. Na hun terugkeer verrichtten zij elk nog enkel syndikaal werk.

- (33) Marcel Sonnevile, vakbondssecretaris in Moeskroen; Emile Parys, vakbondsleider in Verviers; Odon Janjeot, leider van de onderwijsvakbond in Brussel.
- (34) Vraaggesprek met Charles Rahier, 19.5.1971. Op 60-jarige leeftijd verklaarde hij begrip te hebben voor de gereserveerde houding van de voorzitter en de sekretaris van de Luikse federatie en van de directeur van La Wallonie. Het Luiks bestuur bestond uit Joseph Leclercq, Jules Lemaire, Salomon Delloye, Emile Parys, Defrêne en Rahier.
- (35) Zijn op die historische dag aanwezig : Van Acker (voorzitter), Major, Sonville, Piot, Freddy Legrand, Odon Jenjeot, Larock, Delsonne, de bezieler van het ondergronds bureau. IEV, BSP-bureau, Algemene Raden 1944-45.
- (36) De aanwezigheden op 9 vergaderingen in 1944 (waarvan 7 in september) zijn bekend. IEV, doc. cit.
- (37) Hij werd reeds in Londen gewantrouwd om niet-expliciete redenen die merkwaardig genoeg betrekking hebben op feiten die vóór zijn laatste regeringsmandaat plaatsgevonden hebben (o.m. de zaak van de Bank van de Arbeid); bij zijn terugkeer is Gent in handen van Anseele. Hij verzet zich tegen het in oolrogstijd getroffen verbod om een politiek mandaat langer met de leiding van een dagblad te annuleren; in november neemt hij ontslag uit de partij en kant zich tijdens de Koningskwestie tegen haar. I.E.V. Bureau van 13-11-1044; Le Peuple, 23-24-11-1944.
- (38) Piot verklaart op de Algemene Raad van 7 september dat Delattre te veel gevaar liep en daarom enkel op de hoogte gehouden werd van wat zich klandestien afspeelde. Hij treedt bij de Bevrijding als de leider van de Walen naar voren; op 11 september wordt hij door het Bureau in het Uitvoerend Komitee opgenomen.
- (39) Désiré Bouchery, van bij de Bevrijding invloedrijk lid van het Bureau en volksvertegenwoordiger van Mechelen, overlijdt op 6 november 1944.
- (40) Voor deze selectie weerhielden wij degenen die 5 à 8 maal aanwezig waren op de 9 vergaderingen waarvan wij de deelnemers kennen.
- (41) De op 6 oktober 1944 opgerichte Kommissie wordt voorgezeten door de partijveteraan Leopold Meysmans, volksvertegenwoordiger sinds 1902 en - symbolische omstandigheid - in 1938 opvolger van Vandeveld in het Parlement. Effektieve leden zijn Louis de Brouckère, Louis Rombout, Antwerpse advocaat, de Raedt en Leo Magits, min of meer regelmatig bijgestaan door de partijsecretaris. NSCTW, PR 9.
- (42) BSP-bureau, 19 september 1944. Het opmerkelijkst is het onlangs weer opgerakelde geval Naessens, omschreven als "loyale Belg en trouwe socialist" die evenwel een fout begaan heeft door naar Duitsland te reizen in augustus 1940. Een fout die hij overigens toegeeft. PR9, casus Naessens.
- (43) De ene wordt in de Senaat gecoöpteerd in 1952, de andere zal tot 1958 moeten wachten om opnieuw in de Senaat te zetelen.

- (44) Zijn Voorzitter de Man, Schepenen Anseele, leider Delvo, burgem. Bologne, Schepene Molter enz. Socialisten de zuiveren (1945). Katholiek Verweer, 4 pag.
- (45) Om dezelfde redenen wordt Anseele in Gent aangevallen door Désiré Cnudde, die als socialistische schepenen zijn functie is blijven bekleeden en bij de Bevrijding door Anseele opzijgeschoven en geïnterneerd werd. Cnudde zal in november 1946 als onafhankelijk kandidaat bij de gemeenteraadsverkiezingen opkomen (D. Cnudde, Oorlogsherinneringen of het schandaal der Gentsche "Zuiveraars". uitg. D. Cnudde, Gent, (1946), 64 p.) Het was in Le Peuple van februari 1942 dat aan alle socialistische burgemeesters en schepenen in functie bevel gegeven werd ontslag te nemen. De aanvallen van Cnudde zullen zonder gevolg blijven. Anseele zal in oktober 1945 tot ondervoorzitter van de partij verkozen worden.
- (46) In de streek van Thuin, in Charleroi, in Waals-Brabant.
- (47) IEV, nrs. 213 en 146.
- (48) IEV, nr. 146.
- (49) De plaatsvervangers van Delbrouck en Truffaut zijn bovendien Lucie Dejardin, oud en ziek, en René Demoitelle, ook gedeporteerd en afwezig tot de bevrijding der kampen. We hebben hoger de moeilijkheden voor Gruselin, Parys, Delloye en L.-E. Troclet vermeld om de bureauvergaderingen bij te wonen.
- (50) Le Peuple, 5 september 1944.
- (51) IEV, PV Bureau, 5 september 1944. Uitvoerend Komitee, 6 september 1944.
- (52) IEV, Algemene Raad, 7 september 1944.
- (53) IEV, Bureau, 12 september 1944.
- (54) cfr. J. Gotovitch, Résistance et Pouvoir, CRISP, CH 999, 1983.
- (55) Le Peuple, 8 september 1944.
- (56) J. Gotovitch, Op. cit.
- (57) Le Peuple, 11 september 1944.
- (58) IEV, Algemene Raad, 17 september 1944.
- (59) Le Peuple, 23-24 oktober 1944.
- (60) Arthur Wauters schrijft dat "op basis van de tendentieuze rapporten uit België ware fictie onstond". NSCTW, Archief Wauters.
- (61) Na een mislukte poging van R. Moyersoën zal opnieuw Pierlot op 26 september een vierpartijenregering vormen waarin twee kommunisten en de weerstand F. Demany zetelen. Na het vertrek van deze drie leden in november zal de regering vallen als de socialisten in februari 1945 hun steun aan de regering intrekken.
- (62) J. Gotovitch. De Belgische socialisten in Londen. Antwerpen, 1981.